

Minea Koskinen

Iloa ja seikkailua

Historiallisesti keskiluokka on luonut itselleen taloudellista turvaa tekemällä työtä. Kun työn määrä on vähentynyt ja prekaari kasvanut, keskiluokkainen talousjournalismi on luisunut moraalipaniikkiin.

Suomen ensimmäinen talouteen erikoistunut viikkolehti *Talouselämä* syntyi vuonna 1937 tyytymättömyydestä. Kansallinen Edistyspuolue halusi Suomeen lehden, joka selvittäisi ”maan taloudellisia kehitystarpeita ja -mahdollisuuksia” sekä ”niistä johtuvia välttämättömyyksiä”. Muutamaa vuotta aiemmin puolueen linjasta irtautunut, Eljas Erkon johtama *Helsingin Sanomat* ei tehnyt sitä tarpeeksi. Uusi lehti toisi ”vastuuntuntoa kansantalouden kokonaiskehitystä kohtaan”, kuten Suomen vientiyhdistyksen toimitusjohtaja Jaakko Kahma asian muotoili. Hänestä tulikin *Talouselämän* ensimmäinen päätoimittaja.¹

Päivälehtiin taloussivut ilmestyivät vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen, ja 1970-luvulla toimitukset alkoivat palata entistä enemmän talouteen erikoistuneita toimittajia. Talousjournalismista syntyi nopeasti osajulkisuus, johon tavalliset kansalaiset eivät osallistuneet. Se kertoi taloudesta ensisijaisesti taloutta jo ymmärtäville.^{2 3}

2000-luvulle saakka taloustoimittajien käsitys kohde-ryhmästään säilyi kohtalaisen muuttumattomana.

¹ Luotonen, Jouni (2013): Kevytmielistä kirjoittelua sanoi Paasikivi: 75 vuotta *Talouselämää*. Talentum, Helsinki.

² Ks. Majapuro, Marketta (2006): *Talousjournalismi: historiaa, teoriaa, käytäntöä*. sarjassa *Helsingin kaupakorkeakoulun julkaisuja*. Helsingin kaupakorkeakoulu, Helsinki.

³ Ks. Koistinen, Mikko (1998): Pelkkää taloutta. Retoriikka journalismin tutkimuksessa. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.) *Media-analyysi*. Tekstistä tulkintaan. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Talousanomien toimittaja Eeva Eronen tutki vuonna 2008⁴ taloustoimittajien käsityksiä siitä, kenelle he uutisia tänä päivänä kirjoittavat. Toimittajat eivät pitäneet esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä tai köyhiä yleisönään. Yhtäältä he toivoivat lehden sivuille enemmän ”tavallisia ihmisiä kiinnostavia juttuja”, jotka käsittelisivät kuluttamista tai työelämää kankeiden pörssi uutisten sijaan. Toisaalta he ajattelivat, ettei heidän itse tuottamansa journalismi ollut tällaiseen taipunut.

Kymmenessä vuodessa tavallisen ihmisen talousarki on kuitenkin alkanut saada tilaa perinteisiltä aiheilta. Kehitystä on saattanut vauhdittaa se, että monessa toimituksessa erikoistoimittajat ovat korvautuneet yleistoimittajilla. 2000-luvun talousjournalismin kaivattu yleisö, ”tavalliset suomalaiset”, saa nyt yhä enemmän luettavakseen juttuja työstä, verotuksesta ja kuluttamisesta.

Mutta keitä ovat nämä ”tavalliset suomalaiset”?

4 Eronen, Eeva (2008): ”Kuten huomaat, mua kiinnostaa vähän tällaiset suuremmat asiat.” Haastattelututkimus taloustoimittajien ammattiroolista ja yleisösuhteesta. Tiedotusopin pro gradu -työ. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tiedotusopin laitos.

Keskiluokka on mielentila

Pyrkiessään kokoomuksen puheenjohtajaksi Petteri Orpo oli erityisen huolissaan yhteiskunnan tukipilarista, keskiluokasta. 64 prosenttia suomalaisista kuului Orpon mukaan tähän ryhmään, joka ”on se ahkera, työtätekevä joukko, jonka varassa Suomi pyörii”.⁵

Se on yksi määritelmä tavallisille suomalaisille. Orpo linjasi *Iltä-Sanomille*, että keskiluokkaan kuuluu esimerkiksi ahkera siivooja ja kaikkiaan noin puolet suomalaisista⁶. Rajaus on tavallaan itseään toteuttava: keskiluokka sijaitsee mediaanitulon molemmin puolin, vaikka mediaanitulo muuttuisi.

Historioitsija Juha Siltala ajoittaa keskiluokan synnyn hetkeen, jolloin työn tekemisestä tuli tekijälleen kannattavaa.⁷ Ennen ensimmäistä maailmansotaa Ranskassa yläluokka eli koroilla satakertaisesti palkansaajaan verrattuna. Keskiluokka alkoi kasvaa, kun verot ja talouskasvu tavoittivat pääoman tuoton.

5 Orpo, Petteri (19.5.2016): Miten pelastamme kutistuvan keskiluokan? Blogikirjoitus. Haettu 28.5.2018 osoitteesta <https://www.petteriorpo.fi/2016/05/miten-pelastamme-kutistuvan-keskiluokan/>

6 Riitakorpi, Matti & Koskinen, Mika: Petteri Orpo linjasi ahkerien siivoojien kuuluvan keskiluokkaan - näin vastaa rautatieaseman junasiivooja. *Iltasanomat.fi*, 2.6.2016.

7 Siltala, Juha (2017): Keskiluokan nousu, lasku ja pelot. Otava, Helsinki, 15.

Vaikka ihmisten työn tuottavuus kasvoi, keskiluokka saa Thomas Piketty'n mukaan kiittää olemassaolostaan maailmansotien aiheuttamaa shokkia ja pääoman kovaa verotusta.⁸ Koroilla eläjät kärsivät maailmansodissa hyperinflaatiosta, mutta samaan aikaan lääkäri tai juristi kirituloillaan rikkainta kymmenystä.⁹

Orpon keskiluokkaiselle Suomelle löytyy tukea historiasta. Suomi kaupungistui myöhään, ja siksi keskiluokkaa on etsittävä maaseudulta. 1780-luvulla talonpojat keskiluokkaistuivat perintötiloilla, kun maa ei enää kuulunut pelkästään kruunulle. 1800-luvulla he pääsivät myymään metsää sahoille ja alkoivat vaatia vertaisuutta säätyläisten kanssa. He halusivat sosiaalista nousua ja lapsensa oppikouluun eivätkä tyytyneet paikkaansa yhteiskunnassa. Siltalan mukaan keskiluokkaa kuuluu tarkastella juuri tällaisten ”toivon odotushorisonttien” kautta.¹⁰

1930-luvulla Saksan keskiluokka radikalisoitui. Suomessa oli samaan aikaan pula hyväpalkkaisista töistä ja liikaa sivistykseen koulutettuja ylioppilaita. Keskiluokan kapina haluttiin Suomessa estää, ettei päädyttäisi Saksan tielle.

8 Piketty, Thomas (2014): *Capital in the Twenty-First Century*. The Belknap Press of Harvard University Press, Lontoo, Yhdistynyt kuningaskunta, 370.

9 Siltala (emt.), 17–18.

10 Siltala (emt.), 19–20.

Huhtikuussa 1933 Edistyspuolue linjasi, että keskiluokan kurjistumiseen pitää puuttua.¹¹ ”Kurjistuminen” oli suhteellista verrattuna pienviljelijöihin ja työväkeen, joka eli syrjäseuduilla kädestä suuhun. Keskiluokkaisuus oli silti haave, joka levisi materiaalisista edellytyksistä riippumatta.¹²

Toisen maailmansodan jälkeen alkoi talouden nousukiito. Täystyöllisyyden 1960-luvulla ”juoppokin leipuri löysi Helsingistä aina toisen leipomon”¹³, ja työntekijä saattoi luottaa työsuhteen pysyvyyteen. Tuli eläkejärjestelmä, työttömyysturva, sairauspäivärahat ja sosiaaliturva. Lauantai muuttui vapaapäiväksi. Palkkatyö kannatteli tekijäänsä ympäri vuoden, ei vain kausittain kuten maanviljelijöiden ja käsityöläisten yhteiskunnassa. Kun vielä 1930-luvulla Suomea kansoittivat pienviljelijät, 1960-luvun Suomesta oli tullut palkkatyöyhteiskunta.¹⁴

Juha Siltalalle keskiluokka on mentaliteetti: se luo työllä itselleen turvaa ja kartuttaa vapautta. Se kuluttaa ja säästää sopivassa suhteessa. Vuonna 1966 joka toisella taloudella oli jääkaappi tai pesukone. Vuonna 1980 Leevi and the

¹¹ Siltala (emt.), 22.

¹² Siltala (emt.), 24.

¹³ Siltala (emt.), 30.

¹⁴ Häkkinen, Antti & Linnanmäki, Eila & Leino-Kaukiainen, Pirkko (2005): Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): Suuret ikäluokat. Vastapaino, Tampere, 61–91.

Leavings -yhtye ennakoi vuosikymmenen kulutustunnelmia kappaleessaan *Onnelliset*: ”On meillä stereot, televisio, mikroaaltouuni ja pölynimuri.” Hyppy uuninpankolta elementtilähiön sohvalle tapahtui yhden sukupolven aikana.

Viime vuosina keskiluokan kokemus oman työnsä kannattavuudesta on kuitenkin heikentynyt. Kotitalouksien mediaanitulo kasvoi tasaisesti 1990-luvun laman taittumisen jälkeen vuoteen 2009 asti, mutta pysähtyi sen jälkeen moneksi vuodeksi. Henkistä keskiluokkaa uhkaa palkkatyön luoman turvan rapautuminen, mikä on näkynyt poliittisena kuohuntana ympäri maailmaa.

Työ on paras ja ainut oikea sosiaaliturva

Ansiotyö on yhteiskunnan *proxy* eli välityspalvelin: se varastoi ja suodattaa keskustelua talouden moraalista. Proxyn läpi kulkee luontevasti kaikki sosiaalipolitiikasta pääoman verotukseen. Palvelin kysyy ensisijaisesti, mitä ihminen ansaitsee tai mihin hän on oikeutettu.

Vapaa-ajan tutkimuksen professori Benjamin Hunnicutt valottaa¹⁵ sosiaalista ja poliittista dialogia, jota amerikkalainen

15 Hunnicutt, Benjamin (1988): *Work Without End*. Temple University Press, Philadelphia, Yhdysvallat, 47.

yhteiskunta kävi 1930-luvulla työajan lyhentämisestä. Viisipäiväistä työviikkoa vastaan nousi moni, jonka mielestä työ oli esimerkiksi ”ilo, kriittinen evoluutiotekijä, ihme ja arvokkuuden lähde” sekä ”amerikkalainen salaisuus”. Se oli jopa ”seikkailu” ja ”leikkiä, ainoastaan parempaa”.

Taloustietelijä John Maynard Keynes arveli 1930-luvulla¹⁶, että ihminen tekisi vuonna 2030 töitä keskimäärin enää 15 tuntia viikossa. Työn tuottavuus olisi sadassa vuodessa kasvanut niin paljon, ettei pitkää työviikkoa tarvittaisi. Hän asetti tulevaisuuden ihmisen talouden tuolle puolen: miettimään, miten tämä eläisi ”viisaasti, miellyttävästi ja hyvin”.

Työn filosofialla on kaksi hallitsevaa ideaa, joista ensimmäinen vaikutti antiikin Kreikasta uskonpuhdistukseen ja toinen sen jälkeen. Ensimmäisen idean mukaan työ on merkityksetön kirous. Kreikkalaiset filosofit eivät arvostaneet työtä lainkaan siinä mielessä, kun sitä oli pakko tehdä. Orjan alhaisuus perustui siihen, että orja joutui tekemään ruumiillista, välttämätöntä työtä. Orjalta puuttuu ihmisarvo, *koska* hän teki töitä kuin eläin eikä elänyt kuten ihmisen kuuluu, vapaana tekemään mitä haluaa. Tästä juontuu myös kreikkalaisten käsitys poliittisesta osallistumisesta:

¹⁶ Keynes, John Maynard [1930] (2010): *Economic Possibilities for Our Grandchildren*. Teoksessa *Essays In Persuasion*. Palgrave Macmillan, Lontoo, Yhdistynyt kuningaskunta.

vain välttämättömyksistä vapaat miehet olivat kyvykkäitä julkiseen toimintaan.¹⁷

Kun Jumala rankaisi Aatamia ja Eevaa, hän pani heidät Paratiisista ankeaan maailmaan tekemään työtä. Keskiajalla työssä säilyi ajatus kirouksesta, mutta rinnalle tuli ajatus velvollisuudesta. 400-luvulla Kirkkoisä Augustinus patisti munkkeja ruumiilliseen työhön. Pyhä Benedictus piti työtä lihan rangaistuksena ja joutilaisuutta sielun vihollisena. 1200-luvulla Tuomas Akvinolaisen mielestä ihminen kunnioitti työllään Jumalaa.¹⁸

Käsitys työn arvosta muuttui lopullisesti uskonpuhdistuksessa. Max Weber jäljittää modernin työetiikan uskonpuhdistuksen jälkeiseen aikaan.¹⁹ Uskonpuhdistus kehitti ajatuksen, jonka mukaan työn kutsumuksellisuus tarjoaa jotain kaikille, myös rikkaille. Työstä tuli tehtävä ja pääsylippu taivaaseen, ei pelkästään välttämättömyksien tyydyttäjä. Työnteon tarkoitus ei enää ollut rahoittaa joutilaana oloa tai lisätä vapaa-aikaa. Työnteosta tuli niin arvokasta, että työn ulkopuoliset asiat alkoivat näyttää epäilyttävilä.²⁰

17 Svendsen, Lars (2014): *Work*. Routledge, Abingdon-on-Thames, Yhdistynyt kuningaskunta, 13–17.

18 Svendsen (emt.), 18–19.

19 Weber, Max [1905] (2002): *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Penguin, Lontoo, Yhdistynyt kuningaskunta.

20 Svendsen (emt.), 21.

Uskonpuhdistus kehitti ajatuksen, jonka mukaan työn kutsumuksellisuus tarjoaa jotain kaikille, myös rikkaille. Työstä tuli tehtävä ja pääsylippu taivaaseen.

Suomessa kutsutaan luterilaiseksi työetiikaksi ajatusta, jonka varsinainen lähde on kalvinismin perustaja John Calvin. Luther uskoi, että Jumala halusi ihmisen pitävän paikkansa sosiaalisessa järjestyksessä. Työtä kuului tehdä ilotta ja sen itsensä vuoksi. Calvinin onnistui kiertää kristinuskon epäluulo rahaa kohtaan väittämällä, että rahan tulo itsessään kertoo Jumalan suosiosta.²¹ Rikastuminen on rukoilemista.

Lähestyessämme Keynesin ennustetta käy ilmeiseksi, että 1930-luvulla vallinnut huoli vapaa-ajan turmeluksesta ei ole kadonnut minnekään. Työ on paitsi parasta sosiaaliturvaa myös arvo itsessään.

Työtä vieroksuva köyhä ja loukattu veronmaksaja

Kokoomuksen Arto Satonen muistelee pamfletissaan *Työn linja* Ylen haastattelemaa Juusoa, joka ”ei halua tehdä mitään”. Satosen nuoruudessa työttömyys koettiin häpeäksi, eikä varsinkaan pikkupaikkakunnalla kehdattu hakea sosiaalitukia. Vasta 1990-luvun lama teki työttömyydestä niin yleistä, ettei se enää kaikkien mielestä johtunut pelkästään omasta saamattomuudesta. Satosen mukaan

²¹ Svendsen (emt.), 21.

työttömyyden oikeutus jäi voimaan, ja nyt juusot saattavat ajaa yhteiskunnan ”tuhon partaalle”. ”Luterilaisen” työn etiikka olisi pikimmiten palautettava yhteiskunnallisen ajattelun kulmakiveksi, kansanedustaja pohtii.

1980-luvun lopulla *Helsingin Sanomien* sivuilla ei oikeastaan puhuttu työttömistä, vaan dynaamisista tietotyöläisistä ja työpaikkashoppailevista palkansaajista. Neljä vuotta myöhemmin lehden sivut täyttyivät tyystin erilaisista ihmiskohtaloista.²² 1990-luvun lama päästi tavallisen ihmisen uutisiin, joita muuten hallitsivat asiantuntijat. Kun työtä ei yhtäkkiä ollut, siitä tuli julkisen ruotimisen aihe. Uutiset koskivat niitä, joilla ei ollut töitä ja jotka halusivat työtä ja jotka yrittävät elää ilman työtä. Ihmiset olivat vihastaan ja pettymyksestään huolimatta avuttomia muutamaan olosuhteita. Lehtikuvissa he kääntävät selkensä kameralle ja tuijottavat apeina työpaikkailmoituksia.²³ Kun lama alkoi taittua vuonna 1995, lehtijutuissa käsiteltiin sitä, miten lakot haittaavat tavallisia ihmisiä ja huolestuttiin töistä, jotka eivät työttömille kelpaa.²⁴

²² Pehrman, Katja (2002): Työn kasvot. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Laman julkisivut – Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Palmenia-kustannus, Tampere, 169–173.

²³ Pehrman (emt.), 174–175.

²⁴ Pehrman (emt.), 180.

Satonen viittaa pamfletissa 1990-lukuun aikana, joka demokratisoi työttömyyden. Siitä tuli niin yleistä, ettei yksilöä voinut työn puutteesta syyttää. Työttömyyttä ei 1990-luvun mediassa kytkettykään makrotalouden realiteetteihin. Siitä ei myöskään tehty varsinaista poliittista ongelmaa. Työttömyys ei tule mistään, se vain ”on”, nousee ja laskee.²⁵

Työttömäksi jäätyään ihminen lakkaa kuulumasta minkään etujärjestön intresseihin. Usein kun journalismi kuvaa ihmisryhmien ongelmia, se tekee niin etujärjestöjen suulla. Toimittaja arvottaa haastateltavia: ketkä osaavat ja kenellä on oikeus sanoittaa yhteiskunnallisia ongelmia. Ihmiset saavat kertoa lähinnä omista kokemuksistaan, kuten häpeästä ja leimautumisesta²⁶. Lama-aikaan toimittajat tekivät juttuja esimerkiksi työttömien arjesta ja siitä selviämisestä vähällä rahalla. Joskus se kääntyi köyhyyden idealisoinniksi: näin voi elää hyvää elämää irrallaan materiaalisesta oravanpyörästä.

Palkkatyöyhteiskunnassa normalityö on palkkatyötä, ja normaalit ihmiset käyvät palkkatöissä²⁷. Samassa yhteis-

²⁵ Valtonen, Sanna (2002): Työttömyys ja pääsyn politiikka Helsingin Sanomissa. Teoksessa Kivikuru (emt.) 53 & 71.

²⁶ Valtonen (emt.), 51 & 67.

²⁷ Valtonen (emt.), 66.

kunnassa työttömyyttä kuvaavan puheen tulee täyttää tietyt kriteerit: vailla työtä olevan on korostettava omaa aktiivisuuttaan ja sitä, että pyrkii aktiivisesti pois työttömyydestä. Puheessa korostuu työn ideologinen merkitys: mikä tahansa työ on parempaa kuin passiivisuus.²⁸

Journalismi asettaa hyvän ihmisen mittatikun jopa niin, että mikä tahansa aktiivisuus on parempaa kuin passiivisuus. Näin voi päätellä niistä lukemattomista otsikoista, jotka kertovat, kuinka monta työhakemusta joku on tehnyt: *Anu, 45, lähetti 300 työhakemusta ennen kuin tärppäsi, kertoo Ilta-Sanomat* (18.10.2017). *Annu lähetti 127 hakemusta (Taloussanomat 9.12.2017)*, *Rami lähetti 620 työhakemusta vuodessa (Helsingin Uutiset 26.5.2016)* ja joukon ahkerin Miko Keto lähetti ”tuhat työhakemusta”, eikä siltikään löytänyt työpaikkaa (Yle Silminnäkiä 2.4.2015).

Samaan aikaan mediassa korostuvat myös keskiluokan subjektiiviset kokemukset, joiden narratiivissa heiltä ollaan valmiita siirtämään yhä enemmän tuloja muiden laiskuiden rahoittamiseksi. Maaliskuussa 2018 *Ilta-Sanomien* politiikan erikoistoimittaja Timo Haapala sai Julkisen sanan neuvostolta (JSN) langettavan päätöksen kommentista, jossa hän eritteli keskiluokan loukatuksi tulemisen kokemusta. Haapalan mukaan melko hyvätuloinen veronmaksaja saa

²⁸ Valtonen (emt.), 69.

kuulla Suomessa ainoastaan syylistystä siitä, ettei hän maksa enempää veroa.

Langettava päätös perustui tekstin asiavirheisiin. Toisin kuin Haapala väitti, yli 50 000 euroa vuodessa (eli noin 4 166 euroa kuussa) tienaaavan veroaste ei ole niin kova, että palkankorotus muuttuisi palkanalennukseksi. Asuminen ei myöskään ole Helsingissä kalliimpaa kuin Manhattanilla. Päätoimittaja Tapio Sadeoja puolusti kirjoitusta ”hyberbolana”, joka käyttää voimakasta liioittelua tyylikeinona. Liioittelun tarkoitus on paljastaa ”totuus”: Kun 50 000 euroa vuodessa ansaitseva kohtaa 50 prosentin marginaali-veroasteen, hänestä *tuntuu subjektiivisesti siltä kuin* hän olisi saanut palkanalennuksen.

Velka ja vastuu

Arkipäiväinen ja arjen taloutta käsittelevä journalismi muistuttaa ahkeruuden lisäksi taloudellisesta vastuullisuudesta. Kunnollisen kansalaisen laatikko vaikuttaa toisinaan ahtaalta: yhtenä päivänä pitäisi kuluttaa ja toisena huolestua omien taloudellisten ”buffereiden” puutteesta. Niistä muistuttelu alkoi jo lähes 20 vuotta sitten.

Nelonen aloitti marraskuussa 2000 oman talousuutis-

lähetyksen, joka alkoi tavanomaisesti uutisjutulla ja jatkui muutamalla sähköellä sekä pörssikatsauksella ja dollari-kurssilla. Uutta oli, että ”päivän talousvihjeessä” talouden asiantuntija neuvoi esimerkiksi osakesalkun hajauttamisessa. Talousvihje kurkotti uudella tavalla kohti tavallista palkansaajaa. Kansanomaisuutta korosti slogan, jolla uutisankkuri paketoï lähetyksen. ”Pitäkää huolta rahoistanne” kumarsi CBS:n legendaariselle ankkurille Walter Cronkitelle, joka päätti lähetyksen sanoin ”and that’s the way it is” – niin asiat ovat.²⁹

Viime aikoina suomalaiset eivät ole pitäneet huolta rahoistaan. Maaliskuussa 2018 Olli Rehn kertoi pitävänsä kotitalouksien velkaantumista huolipinonsa ”päällimmäisenä” asiana³⁰. Tuotannon kasvu tuo mukanaan korot, joiden nousuun suomalaiset eivät enää varaudu. Edellisenä vuoden maaliskuussa *Iltalehti* oli haastatellut Aktian pääekonomisti Heidi Schaumania, jonka mielestä kotitaloudet eivät enää säästä huonoina aikoina, vaan ottavat velkaa talouden synkkyudesta huolimatta³¹. Suomen Pankki

²⁹ Mäkinen, Mikko (2003): Pitäkää huolta rahoistanne: Talousuutisten viihteellistymisestä kolmella kanavalla. Teoksessa Kauppinen, Anneli, Aranto, Anne & Rämö, Satu (toim.): Myyttiset markkinat. Helsingin kaupakorkeakoulu, Helsinki.

³⁰ Rehn Suomen taloudesta: Kotitalouksien velkaantuminen huolista päällimmäisiä. Kaleva.fi, 1.3.2018.

³¹ Waris, Olli: Tämä kuvio sen todistaa - kotitalouksien velkaantuneisuus on ennätystasolla, Suomea varoitettu jo. *Iltalehti*.fi, 16.3.2017.

julkaisi samana vuonna talouskatsauksen, joka kertoi vakuudettomien kulutusluottojen lisääntyneen. Vaikka kotitalouksille jää keskimäärin enemmän rahaa käyttöön, säästäminen on painunut pakkaselle³².

Vuonna 2000 Suomen talouden tilanteessa oli luontevaa muistuttaa säästämisestä leppoisen isällisesti. Vuonna 2017 Suomi on kipuamassa pitkästä lamasta ylös ja kuluttajat ovat tottuneet talouden epänormaaliin korottomuuteen. Esimerkiksi Ruotsissa se on johtanut käsitykseen, jonka mukaan asuntolainaa ei tarvitse yrittää maksaa takaisin.

Kirjailija Margaret Atwood tutki *Velka ja vaurauden varjopuoli* -esseeteosta varten vanhempiensa tilikirjoja ajalta, jolloin velan moraali oli viritetty nykyistä huomattavasti tiukemmalle. Huoraamisen, juomisen ja lihomisen ohella velka on yksi yhteiskunnan kesto-synneistä, jotka kiertävät kehää niin että ”tämänpäivän lihava herrasmies on huomispäivän halveksittu lusmuilija”. Atwoodin äiti piti menoja varten neljää kirjekuorta, josta viimeisimpään ”virkistys”-kuoreen hän laittoi rahaa, vain jos sitä jäi muista kuorista yli. Suklaakonvehtitkin leikattiin puoliksi. Sellaista oli elää varojensa mukaan, vastuullisesti.

³² Kuittinen, Tarja: Nousukautta elävät suomalaiset velkaantuvat kovaa vauhtia – Suomen pankki varoittaa: ”kulutusmenot tuloja suuremmat ja velkaantuminen jatkuu”. Talouselämä.fi, 15.7.2017.

*Kun Sipilä osoitteli
vaalien alla velkakelloa,
hän halusi sanoa: kaikki
velka ei ole vain rahaa.
Velkakello kertoo myös
velan moraalisesta
luonteesta.*

Isä meidän -rukouksessa annetaan anteeksi vaihtoehtoisesti joko velkoja tai syntejä, Raamatun käännöksestä riippuen. Kun Sipilä osoitteli vaalien alla *velkakelloa*, hän halusi sanoa: kaikki velka ei ole vain rahaa. Velkakello kertoo myös velan moraalisesta luonteesta: ”Käytännössä jokainen suomalainen saa syntyessään 274 euron äitiyspakkauksen ja lähes 20000 euroa valtion velkaa”, kirjoitti *Kauppalehti* kesäkuussa 2017³³.

Velkavetoisen talouden paradoksi näkyy lehtien taloussivuilla: valtio ei saa velkaantua, kotitalous ei saa velkaantua, mutta markkinoilta loppuisi verenkierto, jos velka yhtäkkiä imettäisiin pois taloudesta. Siinä missä 2000-luvun finanssikriisi näytti jonkinlaisen moraalin puutteen finanssitaloudessa³⁴, Suomen 1990-luvun lamassa moraalinen opetus oli se, mitä seuraa huonosta talouspolitiikasta. Tommi Uschanov kuvailee tämän jättämiä jälkiä teoksessaan *Miksi Suomi on Suomi*: ”Puhutaan ikään kuin valtionvarainministeriöllä olisi Suomen kansan nimissä oleva puhelinliittymä ja se olisi ottanut tekstiviestillä pikavipin, joka on maksettava kahden viikon kuluttua.”

³³ Herrala, Olli: Velkakello: Valtio velkaantuu jo yli 600 000 euroa tunnissa. *Kauppalehti*.fi, 11.6.2017. Kursiivi lisätty.

³⁴ Simola, Anne & Reunanen, Esa (2010): Kaikki toistaiseksi hyvin. Kansainvälinen finanssikriisi talousjournalismissa. *Journalismin tutkimusyksikön julkaisuja A 114/2010*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, Tampere.

Tähän liittyen Uschanov ihmettelee, miten melkein kaikkialla muualla kaksi toisiinsa liittyvää hyvinvointivaltion ajattelijaa eivät Suomessa tunnu sopivan yhteen. Toisen maailmasodan aikaan ekonomisti William Beveridge muotoili Britannian hallitukselle hyvinvointivaltion peruselementtejä. Talous- ja sosiaalipolitiikan hyvä kehä syntyy, kun hyvinvoivat työtätekevät rahoittavat veroilla seuraavan sukupolven sosiaalipolitiikkaa. Tällainen politiikka ”maksaa itse itsensä”, mikä mahdollistaa keynesiläisen talouspolitiikan.

Britanniassa näiden kahden ajattelijan teesit sopivat luontevasti yhteen sekä puolustajien että vastustajien silmissä. Suomessa ajatus on kääntynyt niin päin, ettei yhteiskunnalla ole varaa maksaa hyvinvointivaltion puolesta uurastaville, jos taloudenpitoon suhtaudutaan kuten Keynes ja Beveridge ehdottivat.³⁵

35 Uschanov, Tommi (2012): Miksi Suomi on Suomi? Teos, Helsinki, 97–99.

Kuka saa irtautua työstä?

Taloussanomat teki tammikuussa 2018 useita juttuja varhaiseläkkeestä haaveilevista nuorista aikuisista. *Mikko vaihtaa työt hölläilyyn 35-vuotiaana; suunnitelma vetäytyä työelämästä kypsyi Harrin, 28, mielessä Aurinkorannoilla.* Jutut on julkaistu eräänlaisena jatkona kiinteistövälittäjä ja tv-juontaja Jethro Rostedin haastatteluun, jossa hän kertoi suunnitelmastaan eläköityä 44-vuotiaana. Eläköitymistä vauhdittaa tavallista korkeampi ansiotaso: Rostedt tienasi vuonna 2016 ansiotuloja 141 196 euroa ja pääomatuloja 402 373 euroa.

Toimittaja Katja Okkonen pohtii kommentissa, miksi työnteko ei näitä parhaassa työiässä olevia miehiä kiinnosta. Hyvää on Okkosen mielestä se, että nuoret ”pyrkivät keräämään ’eläkkeensä’ omilla säästöillään ja sijoituksillaan, joten heidän työelämästä poistumisensa ei jäisi yhteiskunnan maksettavaksi”. Nuukailu ei kuitenkaan auta kotimaista kysyntää: ”He eivät kireällä budjetilla eläessään välttämättä laita rahaa kulutukseen eli pidä talouden rattaista pyörimässä.”³⁶

³⁶ Okkonen, Katja: Kommentti: Mikä on, kun ei työnteko kiinnosta. *Taloussanomat.fi*, 19.2.2018.

Journalistiliiton teettämän työmarkkinatutkimuksen³⁷ mukaan talouteen, politiikkaan ja työmarkkinoihin erikoistuneet toimittajat ansaitsevat huomattavasti enemmän kuin muista asioista raportoivat kollegansa. Kun kaikkien toimittajien keskimääräinen ansiotaso jäi vuonna 2016 3 700 euroon, erikoistunut toimittaja tienasi 4400 euroa kuukaudessa. Taloustoimittajan keskimääräinen ansio kolkuttelee jopa löyhästi määriteltynä keskiluokkaisuuden rajoja.

Toimittaja Carl-Gustav Lindén teki väitöskirjaansa³⁸ varten kyselyn Taloustoimittajat ry:n jäsenille. Kyselyssä joka kolmas vastaaja uskoi, että voi vaikuttaa Suomen talouskasvuun omalla työllään. Kyselyn perusteella suurin osa suomalaisista taloustoimittajista uskoo, että talouskasvu rahoittaa suomalaista hyvinvointivaltiota.

Ehkä taloustoimittaja ei tiedä, mitä mieltä nuoren eläkehaaveista pitäisi olla. Taloudesta ja työstä irtautuminen tuntuu kaiken valossa ongelmalliselta, ehkä moraalittomaltakin.

Työstä irtautuminen on toistaiseksi ollut harvojen oikeus. CNN kertoi maaliskuussa 2018, että 66 prosenttia amerikkalaisista milleniaaleista ei ole säästänyt lainkaan

³⁷ SJL:n työmarkkinatutkimus 2016. Haettu 28.5.2018 osoitteesta https://www.journalistiliitto.fi/wp-content/uploads/old/220107006_raportti_tyomarkkinatutkimus_2016.pdf

³⁸ Lindén, Carl-Gustav (2012): *National Champions in Combat*. Nokia, Ericsson and the Sense-making of Business News. Helsingin yliopisto, Helsinki.

eläkettä varten. Se arveli syyksi vaisun palkkakehityksen ja opintovelat. Mutta ehkä talouskriisin jälkeisessä maailmassa aikuistunut sukupolvi ei pidä kapitalismin säilymistä nykymuodossa lainkaan varmana.

Professori Eeva Jokinen on kirjoittanut palkkatyölle rinnakkaisesta välityspalvelimesta, prekaarista. Sen elämän epävarmuus on todellisempaa ja pysyvämpää kuin Siltalan hauraan keskiluokan. Rahaa ei jää säästöön, eikä liioin piensijoittamiseen. Kuitenkin työlle pitäisi antaa enemmän ja sitä tulisi haluta hinnalla millä hyvänsä.

Tavallista kansaa tavoitteleva talousjournalismi ei saa kiinni prekaarista. Yhteiskunnallinen arvokeskustelu suodattuu sumentuneen ja alkuperältään uskonnollisen työ-linssin läpi. Sen läpi on vaikea analysoida nuorten päälle kaatuvaa eläkepommiä, ilmastonmuutosta tai pääoman kasautumista. Sitä vaikeampi on nähdä, miten elää Keynesiä mukailten vuonna 2030 viisaasti, miellyttävästi ja hyvin.

Ylioppilaslehti

Minea Koskinen on vapaa kirjoittaja, joka on työskennellyt aiemmin muun muassa *Voimassa* ja ajatushautomo Demos Helsingillä. Hän on kirjoittanut ilmastonmuutoksesta *Hyvän sään aikana* -tietokirjaan, joka voitti Kanava-palkinnon vuonna 2017.

